

З вище наведеної інформації можна зробити висновок, що дослідження вмісту радіонуклідів у ґрунті, сільськогосподарській продукції державними органами або не проводяться взагалі або здійснюються в пунктах спостереження, що знаходяться в умовах порівняно сприятливої радіоекологічної ситуації. Разом з тим у доповіді не подана найважливіша інформація щодо найбільш забруднених територій, оскільки в них не закладено контрольних моніторингових ділянок.

Тому необхідно закласти нові контрольні ділянки в околицях с.Коцюбинчики Чортківського району, приуроченого до річкової долини Збруча, на околиці смт. Заводське у пригороді м. Чорткова у басейні р. Серет, на околиці с.Полівці Чортківського району у долині р. Джурин, в околицях с.Маркова Монастириського району у басейні р. Золотої Липи, на околиці с.Микулинці у басейні середньої течії р. Серет, в околицях с. В.Іловиця Шумського району в долині р. Іловиця. Водночас в межах деяких контрольних ділянок радіаційного контролю спостереження варто завершити, мотивуючи це їх подальшою недоцільністю, нормалізацією радіоекологічного стану ландшафтів.

Актуальними для жителів радіаційно забруднених територій є запобіжні й профілактичні заходи, що сприяють виведенню з організму цих шкідливих речовин.

Сучасна концепція радіозахисного харчування базується на трьох принципах: обмеження надходження радіонуклідів з їжею; гальмування всмоктування, накопичення і прискорення їх виведення; підвищення захисних сил організму. Другий і третій напрям передбачають спеціальний раціон харчування з переважанням певних продуктів (зелена маса гречки, квітки нагідків, незрілі волоські горіхи, червоний перець, салат, капуста, помідори, плоди шипшини, обліпихи, чорної смородини, винограду, вишні, сливи, малини, чорноплодної горобини, лимона, яблука, апельсина, зелений чай, буряк столовий червоний).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Барановський В.А., Пироженко К.Г., Шевченко В.О., Медико-екологічний атлас України. – Випуск перший. - К.: Зелений Світ, 1995. - 32 с.
2. Гродзинський М.Д. Основи ландшафтно-екології. – К.: Либідь, 1993 – 224 с.
3. Геренчук К.І. Природа Тернопільської області/К.І.Геренчук. – Львів: Вища шк., 1972. – 167 с.
4. Радіаційно-дозиметрична паспортизація населених пунктів території України, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок аварії на ЧАЕС, включаючи тиреодозиметричну паспортизацію. – Інструктивно-методичні вказівки. – Київ, 1996. – 74 с.
5. Радиация. Дозы, эффекты, риск: Пер. с англ. – М.: Мир, 1990. – 79 с.
6. Стан навколишнього природного середовища Тернопільської області у 2009 році. – Тернопіль, 2010, 2012.
7. Царик П.Л. Радіоекологічна ситуація в Тернопільській області/ Еколого-географічні дослідження в сучасній географічній науці. Матеріали міжнародної наукової конференції (Тернопіль 6-7 жовтня 1999 року). – Тернопіль: вид-во ТДПУ. – С.108–110.
8. Царик Л.П., Царик П.Л. Радіоекологічний стан ландшафтів Тернопільської області/ Географія, економіка, екологія, туризм: регіональні студії. Зб. наук. праць/За ред. І.В.Смаль, Г.Г.Сенченко. – Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2011. – Випуск 5. – С. 222-230.

Марчишин О.

Науковий керівник – Дітчук І. Л.

ОСОБЛИВІ ПОЛІТИКО-ТЕРИТОРІАЛЬНІ УТВОРЕННЯ ЯК ОБ'ЄКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ

Постановка проблеми. Політична карта світу як об'єкт дослідження політичної географії складається з різноманітних політико-територіальних утворень, які сформувалися історично і відображають особливості історико-географічного розвитку суспільства на глобальному, регіональному й національному територіальних рівнях. Найчастіше до них відносять політико-географічні країни – держави та їх колонії (володіння і залежні території), які виступають суб'єктами (активними «гравцями» з погляду міжнародного права) на політичній карті світу (ПКС). Водночас на ній існує велика кількість інших територіальних утворень політичного характеру, які є «відбитком» політичних, суспільних та економічних процесів на нашій планеті, що постійно супроводжують розвиток людства. Їх кількість історично мінлива, більшість з них є об'єктами ПКС, проте немало таких утворень набуває суб'єктного значення в геополітичних відносинах. Прикладом перших є анклави/ексклави, територіальні коридори,

спірні території, нейтральні зони, окуповані й анексовані території, контактні території, екстериторіальні утворення тощо, суб'єктами геополітичних відносин до певної міри були чи є вільні (буферні) міста, самопроголошені держави («квазідержави»). Усі ці та їм подібні території можна об'єднати під загальною назвою «особливі політико-територіальні утворення» (ОПТУ). На відміну від основних компонентів ПКС (держав, володінь і залежних територій), дослідження ОПТУ в рамках політичної географії не набуло значного поширення. Водночас, виходячи з предметної сутності даної наукової дисципліни (політична географія – це наука, яка вивчає геопросторову організацію політичної сфери суспільства [9]) такі дослідження мають неабияке науково-пізнавальне і практичне значення з огляду на велику політико-територіальну мозаїчність людського суспільства і ті геополітичні виклики, які постійно постають перед ним (достатньо лише назвати перманентний «парад суверенітетів» на ПКС – появу численних самопроголошених держав у різних частинах земної кулі, включаючи територію України). Саме вивчаючи такі утворення, ми можемо більш повно усвідомити картину становлення країн, формування їх державних територій, взаємовідносин держав, проходження різних політико-географічних процесів – історичних і сучасних, яким супроводжується формування політичної карти.

Отож, об'єктом нашого дослідження є сукупність особливих територіальних утворень як об'єктів/суб'єктів політичної карти світу, його регіонів і окремих держав, **аметою дослідження** – відображення видового розмаїття і територіального поширення ОПТУ, спроба їх систематизації, обґрунтування можливості та необхідності їх політико-географічного вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спеціальних досліджень названих політико-територіальних утворень з погляду політичної географії у вітчизняному науковому доробку небагато. Про деякі з них у контексті вивчення політичної карти світу чи державної території йдеться в історико-географічній і політико-географічній літературі навчального характеру (див., наприклад, [2, 7, 10]). Окремим ОПТУ (анклавам, квазідержавам) присвячені публікації здебільшого зарубіжних дослідників [6, 8], з українських учених цією проблематикою займався В. Лажнік [4]. Найбільш ґрунтовне дослідження низки особливих територіальних утворень зустрічаємо в роботі польського вченого М. Собчинського (M. Sobczyński) [11].

Виклад основного матеріалу. Багато вчених розглядають політичну карту світу як геополітичну систему (систему геополітичних відносин), в якій взаємодіють політико-територіальні компоненти різних ієрархічних рівнів. Зокрема, Н. Каледін [3] зазначає, що в багатогранній діалектичній системі взаємовідносин суспільства і геопростору, яку досліджує суспільна географія, особливе місце займають процес самоорганізації політичної діяльності суспільства в геопросторі і його результати – геополітичні системи. Останні є сукупністю специфічних геополітичних відносин (зв'язків), що виникають у ході взаємодії (взаємоадаптації) різноманітної політичної діяльності та геопростору. Вони мають різномасштабні форми прояву – від глобальних до локальних. Геополітичні відносини, процеси та їх результати – системи, проблеми і т.д. – є предметом вивчення політичної географії і генетично пов'язаною з нею геополітикою. Найбільшою з геополітичних систем є політична карта світу.

Політична карта світу, за Н. Каледіним, являє собою глобальну систему геополітичних відносин, що складається в результаті тривалої різноякісної (економічної, військово-політичної, історико-культурної і т.д.) взаємодії суб'єктів і об'єктів міжнародних відносин в історично мінливих умовах геопростору. Складовими частинами ПКС є політичні карти регіонів, які своєю чергою складаються з політичних карт окремих країн.

Суб'єктами сучасних глобальної та регіональних геополітичних систем (політичних карт), як і в цілому міжнародних відносин, є, насамперед, суверенні держави (194 станом на 1.01.2015 р.), створені ними різноманітні міжнародні організації, а також близько чотирьох десятків несамостійних територій – колоній, заморських департаментів, вільно асоційованих держав і т.д. Об'єктами в глобальних і регіональних системах геополітичних відносин виступають як вище названі суб'єкти геополітичної діяльності суспільства, так і елементи і властивості (якості) геопростору, що використовуються ними в політичних та інших цілях (наприклад, морські води, повітряний простір, земні надра, континентальний шельф) [3].

Крізь призму суб'єкт-об'єктного підходу до політичної карти світу розглянемо особливі політико-територіальні утворення на ній.

Особливими політико-територіальними утвореннями в найбільш загальному розумінні ми називаємо відносно невеликі території, які впродовж історичного розвитку

виникали/виникають на політичних картах держав чи регіонів внаслідок різних політичних чи воєнних подій і виконували/виконують певні суспільно-політичні функції внутрішньодержавного чи міждержавного значення. За формою території вони можуть бути точковими (вільні міста, контактні пункти, території військових баз, дипломатичних посольств тощо), лінійними (територіальні коридори, підводні кабелі чи транспортні магістралі як умовна державна територія), площинними (ареальними).

Незважаючи на те, що особливі політико-територіальні утворення дуже різноманітні за видовим складом, ми спробували об'єднати їх у чотири групи: 1) ОПТУ з претензією на державність (віртуальні держави, квазідержави); 2) ОПТУ як об'єкти взаємодії (здебільшого суперечки) кількох держав чи етнополітичних спільнот (спірні території, окуповані й анексовані території, демілітаризовані і нейтральні зони, кондомініуми, територіальні коридори, контактні території); 3) ОПТУ – екстериторіальні утворення: територіальні об'єкти держави поза межами власне території держави (військові бази, і т. зв. умовні території – транспортні магістралі, морські кабелі, території посольств, генеральних консульств, дипломатичних місій і представництв певної держави, на які поширюється її суверенітет); 4) анклави, напіванклави, ексклави.

Якщо ОПТУ, які входять до другої, третьої і четвертої виокремлених груп є об'єктами політичної карти, то ОПТУ першої групи набувають суб'єктного характеру на ній. Коротко охарактеризуємо їх.

Віртуальними державами загалом називають проекти щодо створення нових штучних держав, які існують лише в уяві їхніх творців, на папері або в Інтернеті, будь-яких утворень, що заявляють про свою державність, але не є державами, а лише імітують їхні певні риси (інші назви цих утворень – кібердержави, фентезійні держави, віртуальні нації). Звичайно, абсолютна більшість таких “держав” – результат гри чи мережевого проекту їх “засновників”, вони мають пародійний, жартівливий чи протестний характер і не є ні політичними, ні територіальними утворенням. Водночас, деякі з них мають напівлегальне існування на певній території (як Христіанія в Копенгагені), офіційно довели своє невходження у склад сучасних держав (Себорга в Італії, Фрестонія і Сіландія в Англії, остання опосередковано ставала навіть суб'єктом міжнародних відносин).

Квазідержави, за визначенням президента Інституту демократії і прав людини О. Мучника, – це своєрідний муляж, сурогат, підробка під державу. Інші їх назви – “несправжні держави”, “невдалі держави”, “невизнані держави”, “зони транзитної державності”, “інституалізовані псевдодержави”, “самопроголошені держави” (правда, останній термін, як зазначає Н. Стреха [6], не зовсім вдалий, оскільки самопроголошеними свого часу були майже всі сучасні держави).

Н. Стреха виокремлює чотири групи квазідержав:

1) “опереточні” або “потішні держави” – це група тих віртуальних держав, які опираються на певну територію (Князівство Хатт-Рівер в Австралії, ті самі держава Сіландія, Республіка Фрестонія чи Князівство Себорга);

2) території (адміністративні одиниці, автономні утворення і т. д.) у складі легітимних держав, які ставлять питання про свою можливу (бажану) незалежність, однак при цьому справа не доходить до застосування сили і ведення збройної боротьби (Провінція Квебек у Канаді, Шотландія у Великобританії, штати Аляска, Вермонт, Гавайї, Каліфорнія, Дакота, Техас у США, Гасконь і Корсика у Франції, Гренландія в Данії, штат Ріу-Гранді-ду-Сул у Бразилії та ін.);

3) території із сильним сепаратистським рухом, державність яких не існує ні де-юре, ні де-факто, але які можуть частково не контролюватися центральними властями (Басконія в Іспанії і Франції, Курдистан на території Туреччини, Ірану, Іраку і Сирії, Північна Ірландія у Великобританії);

4) квазідержави, існування яких де-факто стало невід'ємним елементом світового політичного устрою, вони володіють всіма атрибутами державності, а в окремих випадках визнаються іншими державами (Турецька Республіка Північного Кіпру, Придністровська Молдавська Республіка, Нагірно-Карабахська Республіка, Республіка Абхазія, Республіка Сомаліленд та ін.).

Події на сході України (проголошення т. зв. Донецької і Луганської народних республік) привели до появи квазідержав на території нашої країни. Вони не зовсім вписуються у наведену вище схему, хоч за рядом ознак можуть бути віднесені до третьої групи.

Висновки. Особливі політико-територіальні утворення є цікавими елементами політичних карт світу, його регіонів і окремих держав. Вони здебільшого є об'єктами внутрідержавних і міжнародних відносин, проте деякі з них (квазідержави) набувають суб'єктного значення на ПКС. ОПТУ повинні стати об'єктом більш активних досліджень політичної географії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Винокуров Е. Анклавы в мировой экономике и политике: опыт последних десятилетий // Мировая экономика и международные отношения. – 2002. – № 9, С. 83-88.
2. Колосов В. А. Геополитика и политическая география. Учебник / В. А. Колосов, Н. С. Мироненко. – М. : Аспект Пресс, 2001. – 479 с.
3. Лавров С. Б. Экономическая, социальная и политическая география. Регионы и страны. Учебник / С. Б. Лавров, Н. В. Каледин. – М. : Гардарики, 2003. – 928 с.
4. Лажнік В. Й. Субнаціональні анклавні й ексклави в країнах Європи // Актуальні проблеми країнознавчої науки. Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://internationalconference2014.wordpress.com/>
5. Політико-територіальні утворення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://geoswit.ucoz.ru/index/0-232>
6. Стреха Н. Л. Непризнанные государства как элемент мирового «политического ландшафта» // География и экология. – 2006. – № 3. – С. 16-22.
7. Трохимчук С. В. Політична географія світу: Навчальний посібник. – 2-ге видання, перероблене і доповнене / С. В. Трохимчук, О. В. Федунь. - К. : Знання, 2007. - 422 с.
8. Хестанов Р. Недодержавие // Политический журнал. – 2004. – № 8. – С. 56-59.
9. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії. Підручник. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – 444 с.
10. Яценко Б. П. Політична географія і геополітика: Навчальний посібник / Б. П. Яценко, В. І. Стафійчук, Ю. С. Браїчевський та ін., за ред. Б. П. Яценка. - К.: Либідь, 2007. - 255 с.
11. Sobczyński M. Państwa i terytoria zależne/ Marek Sobczyński. - Toruń, 2006. - 541 с.

Мацко О.

Науковий керівник – доц. Садовник О. П.

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ТИПИ НЕФОРМАЛЬНИХ СТОЛИЦЬ

Актуальність дослідження. Столиця є найголовнішим політичним і, здебільшого, економічним центром держави. Але поряд із нею в країні може бути ряд міст, які відіграють вагомішу роль в економіці країни (наприклад, у промисловій, фінансовій, науковій, культурній сфері тощо). На сучасному етапі суспільного розвитку людства змінюються і трансформуються кількісні та якісні характеристики, а також функції офіційних та неформальних столиць. Це зумовлює необхідність дослідження останніх, а також їх систематизації з погляду різних аспектів і критеріїв.

Метою дослідження є розробка класифікації неформальних столиць світу за різними ознаками та показниками.

На думку фахівців-географів, дослідження столичних центрів розпочалося з середини XIX століття [2, 5]. Першим їх у своїй роботі «Географічне положення столиць Європи» (1874 р.) вивчив німецький географ І. Коль. Він дав оцінку географічного положення всіх європейських столиць, аналізуючи рівень концентрації міст і поселень уздовж різних радіальних транспортних магістралей, що розходяться із столиць [2].

М. Янішевський у 80-х роках XX ст. запропонував типологію столиць за різними географічними ознаками: розділенням або зосередженням столичних функцій, розміром і ієрархічним рангом міста, співвідношенням між людністю країни і столиці, ступенем стійкості і мобільності, а також за географічним (фізико-географічним) положенням [5].

У вітчизняній практиці визначенню зон впливу крупних міст, накопиченню досвіду дослідження столиць і феномена столичності сприяли багаторічні дослідження Г.А. Гольця і Г.М. Лаппо, М.М. Баранського [1]. Пізніше з'явилися приклади регіональних досліджень